

A. OIHENARTEN *NOTITIA UTRIVSQUE* *VASCONIAE*: BERRIKUNTZA ETA ERAGINA EUSKAL HISTORIOGRAFIAN

Joseba AGIRREAZKUENAGA ZIGORRAGA
Eusko Ikaskuntzako lehendakariordea
E.H.U./U.P.V.ko irakaslea

Azken zazpi urteotan, Eusko Ikaskuntzaren Historia saileko sailburu izan naizen ezker, Oihenarteri buruz halako ikerketa planteatzekotan ibili gara, jakina esparru historiografikoari atxikituz. Horrela Eusko Ikaskuntzako Historia sailak urte honetako ohizko bileran, urtarrilan Tuteran hain zuzen ere buruturikoan, proiektu zehatzak erabaki zituen eta laster Oihenarteri buruzko mintegi monografikoaren egitasmoa kaleratuko dugu. *Notitia Utriusque Vasconiaeren* edizio kritikoaren prestaketaren asmoa eta kezka ere aurkeztua izan zen.

Euskaltzaindiak antolatu duen ihardunaldi eder honen goraipamena egin nahi dut, zinez zorionduz eta esker onean bere gomiteari, ahalik eta zuzenen erantzuten saiatuko naiz.

Euskaldunon esparruak gorabehera asko jasan, beste hainbat herriren esparruak bezalaxe eta delako inguruaren definizioa euskaraz, Euskal Herria izenez hartua, orohar euskaldun guztiei buruz mintzatzerakoan, inolako eztabaidarik gabe XVI mendez geroztik iritxi bazaigu, erdarazko izendapenetan ostera ez da antzekorik jazo. Oraindik orain edozein foro edo plaza publikoan ezinbesteko eztabaida iturri bihurtzen zaigu. Historian barrena abiatzea, beste arlo askotan bezala, argigarria bihur daiteke eta horretan saiatuko naiz. Hala ere, aurretik esaten dut, txosten honetan agertuko ditugun gogoetak, etorkizuneko ikerketa luze bati begira egiten ditugun lehendabiziko abiapuntuak baino ez direla.

Aldez aurretik adierazi behar dut, Hego Euskal Herrian, bere historiografia ia ezezaguna izan dela. Nire kasuan, A. Oihenarten berri, A. Mañarikuaeren eskoletan eta bere historiografiatzko liburuaren bidez jaso nuen lehendabizikoz, Deustuko Unibertsitatean Historiazko ikasketak egiten ari nintzenez, bere

eskola gaia Bizkaiko historiografiarena baitzen. Bizkaitarra izan ez arren, Bizkaiko historiari buruz iritzi jakingarriak idatzi zituen kritika historikoaren barrena abiatuz. Adibidez, Bizkaiko Jaunen jatorriari buruz ohizko ipuinen bidez esandakoak arbuia egin zituen. Baina A. Mañarikuak berak idatzi zuen legez, «las palabras del historiador suletino no causaron mella en la creencia popular vizcaína, ni en sus escritores»¹

Oihenarten heriotzearen ondotik, haren obraren eragina, Euskal Herriko jakitunen artean, badirudi Oihenart literatoa eta errefracun biltzailea baino ez duela irauten. Baina ez bairik gabe, idatzi zuen *Bi Euskal Herrien berria*, *bai Iberiako eta bai Aquitaniakorena*, izeneko ikerlan historikoa dugu bere lanik arduratsuen eta arretatsuen². Izenburua, K. Mitxelenak aspaldian latinetik euskarara itzuli zuen erara kopiatzen dugu. Oihenarten lanen barruan, ez bairik gabe, bere *Bi Euskal Herrien berri* dugu ezagunena. Beretzat Vasconia Ebro eta Garonaren arteko lurraldea zen, bereiztuz Iberiako, Nafarroa gunea zelarik, Bizkaia, Gipuzkoa Araba eta Akitaniako Garona ibairaino (honetan bereizten du barrualdea gaurko Iparraldea eta gainontzekoa Garona ibairainokoa).

Gure galderak hauek: Vasconia kategoria eta ikuspegi «baskonikoaren» nundik nora agertzen da iraganean; zergatik Oihenartek eskuratzen eta erabiltzen du, ikuspegi «kantabrikoa» erabat arbuia? Oihenarten ondoren zer nolako eragina izan du ikuspegi «baskonikoa» euskal intelektualen baitan bereziki historialarien artean.

Euskaldun, «vasco» «navarro» izentapenek gogoetak sortu dituzte. Horra adibidez B. Etxegarai³, J.M. Lacarra, K. Mitxelenaren⁴ gogoetak, besteak beste.

Vasconia era pluralean jadanik V. mendean agiri da eta VI. mendean Tourseko San Gregoriok ere erabili zuen⁵. VII. mendean hain zuzen ere, Ravenako Kosmografoak bereizten ditu *Spanogwasconia* eta *Gwasconia*. Erromatarren garaian Estrabonek deskribatu zituen *gens*-ak: Karistiarrak eta ez Karistia, Varduloak eta ez Vardulia, baskoiak eta ez Baskonia eta abar. Baina inperio erromatarraren ondamendiaren ostean, bereziki *vascones* izeneko *gens*-a, jadanik lurralde jakin batean finkaturik zegoela nabari da eta lurraldeak denifinitzen edo izendatzen du bertan dirauen jenderia, lurralde hori Baskoniako izanik⁶.

Baina Erdi Aroan beste kontzeptu nabarmenduko zen, Nafarroarena. 'Navarra' kontzeptuaren gorakada Erdi Aroan agertzen zaigu eta XIV. mendean,

¹ Mañaricua, A.E., *Historiografía de Vizcaya. (Desde Lope García de Salazar a Labayru)*. Bilbao, 1973, 175. orr.

² K. Mitxelenak asmatu zuen itzulpena erabili dut. Ikus «Arnaut Oihenart» In *Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País*. San Sebastián, 1953.

³ Etxegaray, B.: «Vascos y Vascongados», In *Bulletin Hispanique*, Vol XL V, nº 2, 1943, 105-116 orr.

⁴ Mitxelenak, L. aipatua: «Los vascos y su nombre» In, RIEV, 1984, 11-29.

⁵ Larrañaga K., De «vasco» a «Wasconia» y «Vascongadas». Disquisiciones sobre ciertos corrimientos onomásticos en la alta edad media» In *Languaiak*, 89. Pamplona 1985. 59-78 orr. ikus 21 oharra.

⁶ Caro Baroja J., *Los pueblos del norte de la península ibérica*. San Sebastián, 1973, 131 orr.

Navarra eta Vasconia kontrajartzen dira A. Campionek transkribatzen dituen garaiko dokumentu batzuetan⁷. Euskal lurraldearen barruan, Iruñaldea bertako jaun baten azpian zegoena, J.M. Lacarrak adierazten digunez, kronista frankoek nafartzat hartuko dute; Pirineo hegoaldean zeuden euskaldunak nafarrak izango ziren aurrerantzean. Hara bada, batzuetan populazioaren izena lurraldetasunari erantsirik dator baina beste batzuetan leinu buruak oraindik gai ziren baita ere lurraldeko jenderiari edo eskualde jakin batekoari jendetaldeari izena emateko.

Baina Erdi Aro bukaeran, modernitatean, lurraldetasunak definitzen du pertsona eta ez bere leinuak. *Natio gens-* tik *natio* lurraldera jauzia nabarmena izango zen.

Euskal Herriko lurraldeetan, erakundetze desberdinak sortuz joango ziren eta lurralde izen nagusiak agiri zaizkigu. Horietatik bi izango ziren nagusienak : 'Navarra' alde batetik, Bizkaia bestetik. Larramendik XVIII. mendean Bizkaia frantsesa ere aipatuko du; hara zer idatzi zuen: «Este error de llamar Vizcaya a todo el pais bascongado, ha pasado de España a Francia: pues ya modernamente los franceses llaman Vizcaya francesa a baja Navarra, Labort y Zuberoa, con ridícula acomodación, pensando que son equivalentes *Cantabria y Vizcaya*»⁹.

XVI. mendean esango genuke, euskaldunen artean argi eta garbi Euskal Herria kontzeptua erabiltzen zela, alde batetik esparru geografikoa definitzeko, bestalde komunitate linguistikoa-kulturala. Leizarragak 1571.an behintzat zentzu geografikoan eta herri bezala erabili zuen¹⁰: («Heuscaldunak berze natione guztien artea ez garela hain basa“...” Gainerakoaz den bezenbatean batbederak daki heuscal herria Kasi etxe batetik berzera ere mintzatzeko maneran zer diferentia eta dibersitatea den». Aipamen bi hauek 1571.an argitaraturiko *Testamentu Berriaren* sarreran. Bestalde *Kristinoen instrukzio*nean, 1571.an argitaratutakoan, «Heuskal- Herrian gaztetasunaren irakasteko kargua dutener... Berze natione guziek, zeinek bere lengoagean bezala, Heuscaldunak ere berean ...»).

Erdi Aroan historia unibertsalak asmatzen ziren eta tartean *gens* edo giza taldearenak lantzen hasi ziren. Baina behe ertaroan, ingurune fisiografiko jakin

⁷ Campion A. «Gacetilla de la Historia de Navarra» In *Euskariana*. 429. orr., B. Etxegaraik aipatua, 107 orrialdetan.

Al-Hymyari autore arabearen XIII. mendeko deskribapenak interesgarriak dira. Ikus, Gurrutzaga I., «Referencias a Ambas Vasconia en la Geografía de Al-Hymyari, autor arabe del siglo XIII», In, *Boletín del Instituto Americano de Estudios Vascos*, 1959, 120-126 orr., 162-166 orr., 1960, 9-13 orr.

⁸ «Los autores francos nos dicen que en el siglo VIII Pamplona era la fortaleza de los navarros, nombre éste que ahora suena por primera vez aplicado a los vascos de la vertiente sur» Lacarra J.M., *Historia del Reino de Navarra en la edad media*. Pamplona, 1976, 25 orr.

⁹ Larramendi M., *Diccionario trilingüe castellano, Bascuence y Latín*. San Sebastián, 1853, XXVII. or.

¹⁰ Leizarraga I., *Iesus Christ gure launaren Testamentu Berria othoitza ecclesiasticoen forma Catechismea. Kalendrea ABC edo Christinoen instruccioe*na. Bilbo, 1990.

batek, lurraldeak, eskatzen du historia partikularra burutzea. Espainian, Hispania penintsula bihurtzen da historia partikularren gunea eta beraz bertako lurraldeko biztanleak, *Hispani*, historiaren sujeto berriak. Lurraldetasunean finkaturiko herrialde eta nazioak agiri dira. Tokian tokian jaio, bizi hiltzen direnak kohesio zentzu finkoa hartzera iristen direla, uste ohi da. *Hispanian* jaio, bizi, hiltzen den heinean, idisiosinkrazia sortzen da eta homo *Hispanicus* delakoaren nabarmentasuna agiri-agirikoa bihurtzen da historiaren sujetua bihurtuz. Modu horretan historiografi nazional espainola gorpuzturik dago aro berriaren atarian eta XVI. mendean geroztik garrantzia irabaziz joango da. Diego Catalanek arazo hau ederki adierazten du, historiografi nazionalen sorreraren jatorria azaltzerakoan¹¹.

Kontestu honetan kokatu behar dugu A. Oihenarten lan nagusia: *Notitia Utriusque Vasconiae*. Ez da ez lan historiografiko soila. Berez, berak jauzia eman zuen bere lehen lana Nafarroako historiografian kokatu beharra dago eta¹². Bestalde Euskal Herri mendebaldea Cantabriaren nortasunez jabeturik agertzen zen, Vasconiari kontrajarririk.

Diskurtsu teoriko guztiak, lan historikoetan finkatzen dira eta historiatiak abiatzen dira, lege zaharreko garaian iragana baitzen orainari legitimitatea eransten zion elementu garrantzitsuena.

Errenazimendu garaian, euskaldunak, frantziar eta espainiar inperio nagusien baitan agiri dira. Nafarroa, indarraren poderioz sarturik Espainiako erresuman eta Louis XIII.a Frantziako eta Nafarroako errege izanik, bere borondatez eta Donapaleun bildu ziren jaunak aurkako iritzia agertu arren, Behenafarroa Frantziako koroako parte bihurtu zuen. Kontestu horretan bizi zen A. Oihenart eta bere *Notitia Utriusque Vasconiae* historia lana, ikuspegi kritiko batez burutua zegoena, berez «hiritar» talde berri batentzat, erakunde desberdinetan banaturik zegoen jende multzoen amankomuntasun loturak azpimarratzen zituen eta beraz diskurtsu historiko berria asmatu; sujetoa, diskurtsu berrian, euskaldunak ziren, hau da Vasconiakoak, etnia ikuspegi batetik euskaldunak, eta aro berriaren modernitateak eskatzen zuen «hiritar status» batetara jauzia egiteko, bidea eta ikerlana urratu zuen. Inperio berrien baitan herri nortasuna azpimarratu zuen. Vasconia, lurralde kontzeptua, berriz, hasi zen erabiltzen,

¹¹ Menendez Pidal R., *Los españoles en la historia*. Sarrera Diego Catalan. Madrid, 1991. Catalan D., «Contribución de la Historiografía a la creación de los españoles», In *Langaiak*, 8-9. Pamplona 1985, pp. 45-57.

¹² *Déclaration historique de l'injuste usurpation et retention de la Navarre par les Espagnols*. Paris, 1625. Txosten frogak zuzentzen nagoela argitaratu berri du J. Goihenetxek: *Les Basques et leur histoire. Mythes et réalités*. Donostia-Baiona, 1993. Aipatzen dugun liburua, orain arte Oihenartena delakoan egon gara baina Goihenetxeren ustez, seguru asko, ez da Oihenartek idatzia edo beharbada gaztaroan egina.

Nafarroako historiaz, Oihenarten beste idazlan bat:
Extrait d'un traité non encores imprimé intitulé NAVARRA injuste rea, acsive de Navarrea regno, contra jus fasque occupato Expostulatio A.O.M. (Arnaldi Oihenartii Mauleosolensis)

horrek definitzen baitzuen euskaldun guztien batasun esparrua, ohizko besteak, dela Nafarroa, dela Bizkaia, gaindituz. Berak ukatu egingo ditu mito tradizionalak, kantabrismoa bereziki eta beste elementu objetiboetan oinarrituko da, hizkuntza eta kultura ohitura amankomunean.

Vasconia erromantze hizkuntzetan Euskal Herri kontzeptu euskaldunaren itzulpen zehatz eta egokia baino ez da eta objetiboki egokien definitzen duena gure lurraldea.

Zergatik latinez idatzia? Goi Ertaroan, historia guztiak unibertsalak ziren eta gerora unibertso horren «probintzien» historiak idazten hasi ziren. Vasconia-ren «notitia» berez unibertso horren probintzia da eta unibertsaltasun horrekin amankomuntasuna lotu nahian edo, latinez idatziko du, berez «probintzia» soil baten historia zena. Partikulartasuna eta unibertsaltasuna konbinatu nahi ditu modu horretan. Berez, Vasconiari, historiografian eta teoria politikoan esistentzia berria eransten zion eta lurralde horrek aurrerantzean bertakoak definitzeko gaitasuna eragingo zuen. Historia nazionalen sorrera garaian, A. Oihenart euskaldunen historia idazteko oinarritzko ikuspegia eta elementuak sortzen ditu. Ohizko mitogintzaz etendura ekarri zuen. Kritikoa zen, eta pentsakeraz XVII. mendeko libertinoen jokamoldea ere nabarmentzen zaio¹³ Froga positiboak behar ditu eta dokumentuen kritika zorrotza eragingo zuen. M. Montaigne eta F. Bacon izango dira gizarte zientzien arloan libertino erudituen eredu teoriko berriak.

Oihenarten lanaren eragina ondorengo euskal historiografian

Oihenarten lana, beharbada bere garaian ezaguna eta baloratua izan zen inoiz baino gehiago. Ondoko mendeetan eta euskal intelligentziaren baitan bere kontzeptualizazioak ez zuen izan arrakastarik. Moret historialari ospetsuak erudizio haundiko idazletzat jo zuen¹⁴.

Baina goian aipatu dugun bezala ez zuen arrakasta eta jarraitzalerik izan, ez historiografian ez eta teoria politiko berri baten asmaketan ere.

Larramendik ezagutu zuen Oihenarten lana, («Arnaldo Ohienarto eruditismo basco» aipatzen du)¹⁵. Baina Oihenartek defenditzen zuen tesi nagusi baten aurka azalduko zen Larramendi, ohizko tradizioiko pentsamentu politiko-ideologikoari eutsiz. Oihenartentzat Bizkaia, Gipuzkoa eta Araba ez dira

¹³ 1992.eko martxoan Bilbon, Foru Artxiboko hitzaldi aretoan M. Goihenetxek buruz eman zuen hitzaldian, Oihenart libertinoen giroan kokatzen zuen. Bertan entzun nuen lehenbizikoz ideia hau eta guztiz egokia da ikuspegi hori.

¹⁴ Moret J., *Anales del Reyno de Navarra*. Pamplona, 1766, t. I., 89.or. Koldo Larrañagari esker da aipaturiko ohar hau.

¹⁵ Larramendi M., *Diccionario trilingüe Castellano, Bascuence y Latín*. San Sebastián, 1853, LXXVI.or.

sartzen antzinako «Cantabria» lurraldean. Moret historialaria ere Oihenartekin bat zen. Baina «Cantabrisimo-aren» mitoak, dogma historiko gisa funtzionatu zuen Aro Berrian Euskal Herrian. Erresuma absolutisten boterea eta indarra sendotu hala, komunitate txikiek kontserbatzen zituzten autogobernatzeko eskubideak zalantzetan jarri ziren. Euskal komunitateek jatorrizko independen-ziaren teoriarik finkatzen zuten bere eskubidea eta kantabrisimoa erromatarren nagusitza erabat ez zela gertatu frogatzeko zegoen¹⁶. Beraz ez zen eztabaida historiografiko hutsa.

Oihenarten ikuspegia Euskal Herri osokoa zenez gero, bere ikerketa oinarri enpirikoetan gehiago finkatzen zuen, usteetan baino, intelektual libertino jator bati zegokion bezalaxe. Arazo honetan dago beharbada, Oihenarten historiografiaren eragin laburra. Bestalde, bere ikuspegi baskonikoak legitimazio historiko politikoen arazoa berbizteko zoria eta abiada irekitzen zuen. Oihenartek bere kontzeptu historiografikoa finkatzerakoan herri eta hizkuntz komunitateari garrantzi sakonagoa erantsi zion bestelako gertakizun historiko eta politikoei baino. Bere gogoetaren bidez espazio bat definitzen du eta espazio horretan bizi diren gizataldeetaz arduratzen da, bere nortasun eta erakundetze juridiko politikoak desberdinak izan arren. Horra bere orijinaltasuna eta ondorioz bere *homo vasconicus*-en sorrera inbetatu zuen.

Baina, XVIII. mendeko historialari eta pentsalari ilustratuetan ere ez zuen eraginik izan hain pentsakera arrazionalistaren jabe zen Oihenartek. Herri Adiskideen Elkartearen (Real Sociedad Bascongada de Amigos del País) hasieran gogoeta sozialak, historikoak eta politikoak egiten saiatu ziren baina aurrerantzean gai hauek bazterturik agiri dira, zientzi aplikatuen eta teknologi gaien mesederako. 1776.an *Historia Nacional Bascongada. Instrucciones para escribirla* «izeneko txostena Herri Adiskideen elkarteko idazkariak, M. Olasok, idatzi zuen. Giro berean beste txosten baten asmoa azaldu zen: *Plan del discurso previo a la Historia Nacional de las tres provincias bascongadas dividido en tres partes y un apéndice o suplemento*» Idatzi ere Landazurik idatzi zuen *Historia General del País Vascongado comprendido en sus tres Provincias, El Señorío de Vizcaya, Guipuzcoa y Alava* eta *Segunda parte de la Historia Nacional de las tres Provincias Vascongadas. Relación histórica de los sucesos ocurridos en esta región de Cantabria hasta la entrada de los moros*¹⁷». Egitasmo guztietan eta idatzi ziren testuetan, Euskal Herriko hiru probintzien esparrutat hartzen da «País Bascongado». Testuak irakurriz, badirudi beste Euskal Herririk ez zela agiri. Egia esateko eta bere garaian garaiko ikuspegiaren murgilduz gero, probintzia soila gaiztoz eta Irurac bat izeneko elkargueaz

¹⁶ Monreal G., «Larramendi: madurez y crisis del régimen foral». Foral, in, *Manuel Larramendi birugarren mendeurrena. 1690-1990*. Andoain, 1992, 106.or.

—: «Anotaciones sobre el pensamiento político tradicional vasco en el siglo XVI» In AHDE, 50, 1980, 971-1004 orr.

¹⁷ Arabako Artxibategi Probintziala, Prestamero saila, 11. kutxa.

Olabarri I., «Proyectos historiográficos de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País» In, *I Seminario de Historia de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País*. San Sebastián, 1986, 461-470 orr.

aritzeak, urrats nabarmen berria suposatzen zuen, ez baitugu ahaztu behar tokian tokiko aginteak probintzia mailakoak baino boteretsuagoak zirela. Hasieran X. Munibek bere Akademia proiektua Gipuzkoako Batzar nagusietan aurkeztu zuen¹⁸ Baina handik lasterrera hiru probintzien mailan planteatu zuen ondoren *baskongada* izendatuz. Harrezkero, hiru probintzien arteko harreman politiko instituzionalak indartu eta estutu egin ziren. Batez ere, 1793.eko urteaz geroztik, hiru «komunitate» jatorrizko kategoria erabiliz, hau da hiru probintzien arteko harremanak erakundetu egingo ziren Batzar iraunkorren bidez, «konferentzia » izenez ere ezagunak izango zirenak¹⁹.

Herri Adiskideen Elkartean, Kantabrismoa dogma nagusia izaten jarraituko da eta horretan Herri Adiskideak ez ziren bat ere berriztatu edo modernizatu. Kontraesana dirudi. J. H. Ozaeta et gero J. J. Landazuri izan ziren kantabrismoaren defentsan gehien saiatu zirenak Henrike Florez eta M. Riscoren aurka²⁰. Kantabrismoaren arazoa goitik eta behetik arakatu zuten hainbat dokumentazio sortuz. Ikasleen azterketetan adibidez galderatariko bat, hauxe zen: ¿Que entendemos hoy por Cantabria? Edo eta Ignacio Jose Olaso 17 urteko ikasleak, 1766. inguruan frogatu behar zuen «la cuestion de si las tres Provincias Bascongadas de Alava, Vizcaya y Guipuzcoa fueron o no comprendidas en la Antigua Cantabria»²¹.

Beraz Herri Adiskideen historiografi lanetan, ez da agiri etenik ez berriztapenik, ohizko historiografiaren jarraipena baizik.

Hala ere XIX. mendean euskaldunen historia eurrez burutzen hasi zen, batez ere Iparraldean. Euskaldunen jatorriaz kezkatzen zen historiografia mota berri hau, baina euskaldun guztietaz arduratzen zen, horra bada bere berezitasuna. Gogora ditzagun Zamakola, Chahok, Belzunze, Blade, Jaurgain. Hori da beharbada Iparraldeko historiografiaren konstantea, euskaldunetaz ari dela, Euskal Herria bere osotasun geografikoan hartuaz. Badirudi, Iparraldean, bertako ohizko erakundetze politiko eta juridiko propioa galdu zenean, intelligentsiaren joera hizkuntza eta herri berezitasunez arduratzea eta histori arloan herri euskalduna lantzea, bihurtu zela egitasmo berria.

Zamakolaren historia lana, Oihenarten ildo berriz ere hartzen duela dirudi, bere *Historia de las naciones vascas* izeneko liburuan²². A. Chahok,

¹⁸ *Plan de una Sociedad economica o academia de agricultura ciencias y artes utiles; y comercio, adaptado a las circunstancias y economia particular de la M.N. y M.L. Provincia de Guipuzcoa, 1763.* Donostia, Ed. J.I. Tellechea, 1985.

¹⁹ Gipuzkoako Artxibategi Nagusia. Lehen sekzioa, 13/47. 1793. eko urriak 31-azaroak 2.

²⁰ Mañaricua A.E., Op. cit, 242 orr.

²¹ Arabakako Artxibategi Probintziala, Prestamero saila, 9 kutxa.

²² Zamakola J.A., *Historia de las naciones vascas de una y otra parte del pirineo septentrional y costas del mar cantábrico desde sus primeros pobladores hasta nuestros días con la descripción, carácter, furos usos, costumbres y leyes de cada uno de los estados Bascos que hoy existen.* Auch. 1818. 4 Ale.

Oihenarten *Notice sur les deux Vasconies* aipatzen du, antzinako erromatar garaiko eta garaikideko Nafarroaren arteko harremanak aipatzerakoan.» Des sept peuplades qui composent aujourd'hui cette nation mystérieuse, dont l'origine a tant préoccupé les antiquaires, quatre- les labourdine, les guipuzkoans, les alavais, les biskaiens- appartiennent à la famille cantabre. «Les tribus de la Haute- Navarre espagnole et de la Basse-Navarre française représentent plus particulièrement les anciens Vascons». Baina agiri denez, kantrabrismoaren mitoarekin jarraitzen du erabat, Oihenarten lanari buruz goraiamenak egin arren²³.

Blade historialariak Oihenarten liburua autoritate haundikotzat hartuko zuen²⁴.

Dena dela ikuspegi historiografikoan, Jaurgain historialaria izan zen Oihenarten ideiak, lerroa eta azterketa ondoen egin zuena²⁵. Jaurgain, Iparraldeaz ikertzen ari zela, Vasconia osoaren ikerketa premia sortu zitzaion, bere aintzin solasean azaldu zuenez gero. Jaurgainek onartzen du, vascoiberismoa eta Iparraldearen inbazioa. Baina baita ere bere lehen liburukian, VI. kapitulan, Oihenarten eta Marcaren okerrak aztertzen ditu.

Laburbilduz esango genuke, XIX. mendean eta Iparraldean Oihenarten lan historiografikoa onartzen eta goraiatzen hasi zela Vasconia osoko ikuspegia historialarien artean finkatuz.

Hegoaldean aldiz, historiografia ohizko erakundetze politikoaren zerbitzuan eta defentsan burutzen zen, batez ere probintzia bakoitzekoa azpimarratuz. Nortasuna hizkuntza, herri edo etnia bereizkuntzetan oinarritu beharrean, egitura eta erakundetze politikoaren bidez hartzen zuten probintzia bakoitzeko

²³ «C'est ce que le docte Oihenart a eu soin de mettre en avant dès le premier chapitre de son excellente Notice sur les deux Vasconies» orr. 64: Nous comprenons ici sous le nom de Vascons ceus aussi qu'on appelle vulgairement Cantabres... langue cantabrique...» il ne donne nulle part le nom national et populaire, le nom véritablement ibérien, à cette langue qu'il appelle vasconne, vascongade, vascuence, biskaine, cantabrique, de tous ses noms latins, romans, français et castillans, à l'exclusion du nom ibérique *Eskuara*.»

Chaho Augustin, *Histoire primitive des Euskariens-Basques, langue, poésie, moeurs et caractère de ce peuple, introduction à sa histoire ancienne et moderne*. Madrid (Jaymebon editeur) - Bayonne (Jaymebon editeur) 1847, 1 or., 65.or.

«La cantabrie, la Vasconie, la tierra vascongada' dira bere garaiko zazpi probintziak.

Belsunce Le Vicomte de, *Histoire des Basques depuis leur établissement dans les Pyrénées occidentales jusqu'aux jours*. Bayonne, P. Lespes, 1847, T.II y 3.

²⁴ Blade M. Jean François, *Etudes sur l'origine des basques*. Paris, L.A. Franck, 1869, 21. orrialdean Vascons eta Cantabres arteko desberdintasunaren oinarria Oihenarten finkatu zuen.

M. Bladek bere L«histoire de la Gascogne goraiatzen du Oihenarten lana» Oihenart reste a la fois libre historien et fidèle sujet de son prince. C'est un brave homme, un bon chrétien, un bohuste et patient investigateur, dont l'érudition se vivifie sans cesse par les soucis du légiste, comme par la longue expérience du représentant des intérêts politiques de sa province» pag. 179, Jaurgainek aipatua, Bladen lanean, p. 61.

²⁵ Jaurgain Jean, *La Vasconie, étude historique et critique sur les origines du Royaume de Navarre, du Duché de Gascogne, des comtes de commisses, d'Aragon, de foix, de Bigorre d'Alava & de Biscaye de la vicomté de Béarn et des grands fiefs du duché de Gascogne*. Pau, Garet, 1898, 1902.

bizilagunek. Baina ohizko erakundetzeak porrot egin zuenean, 1876. urtez geroztik, Hegoaldean ere Euskal Herri izatearen gunea nabarmentzen hasi zen. Ikuspegi Euskal Herrikoa hedatzen hasi zen, Iruñeko Euskara elkarte eta beste euskal herrialdetan sortu zen literatura historikoa eta aldizkarietan, joera berdintsua nabari da.

Hala ere, Probintzia esparruan kokatzen dira historia lanak eta K. Etxegarai-
rek Euskal Herriko hiru probintzien Erdi Aroko historia, metodo positiboan oinarriturik honezkeror, burutzen du. A. Campion izango zen beharbada ikuspegi orokorrenak asmatzen zebilena.

XX. mendean hala ere Geografia del País Vasco-Navarro, B. Etxegarairen Vasconia atala *Enciclopedia Universal Europeo Americana*, Espasa izenez ezaguna dugun hiztegian eta Th. Lefebvreren, (*Les modes de vie dans les Pyrénées-Atlantiques orientales*, 1933) lanek aro berria agiri dute. Eusko Ikaskuntzaren sorrera eta Eusko Ikaskuntzako ikuspegia Oihenartianoa izan zen eta ez da A. Oihenarten lana kasualitate batez itzultzen eta zabaltzen.

Frankismo garaian, Vasconia kontzeptua zilegizkoa zen eta bukatzeko autore batzuk aipatu nahi nituzke, gizarte zientzien arloan ohizko kategoria hori erabili izan zutelako eta nolabait berpiztu: J.M.Lacarra, F. Krutwig, J.M. Azaola, A. Irigoien²⁶. F. Krutwigen kasuan, bere ikuspegia erabat identifikatzen da Oihenarten Vasconia zabalaren geografiaz.

Laburbilduz, esango genuke, Oihenarten ikuspegia erabat modernoa dela eta gaurko Euskal Herrirako abiapuntu jakingarria eta beharrezkoa, euskaldunon lurraldetasunaren definizio gaurkotu baterako erabat egokia.

²⁶ Lacarra J.M., *Vasconia medieval*. San Sebastián, 1957.

Krutwig F.: *Vasconia*. Buenos Aires, 1963.

Azaola J.M., *Vasconia y su destino*. Madrid, 1972.

Alfonso Irigoienek ere azken aldian bere *De re philologica linguae vasconicae* bilduman.